

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı Anısına Türk Dünyasının Ortak Mirası

In Memory of the 100th Anniversary of the Republic of Türkiye
Common Heritage of the Turkic World

II. ULUSLARARASI TÜRKİYAT KONGRESİ BİLDİRİ TAM METİN KİTABI

II. INTERNATIONAL TURCOLOGY CONGRESS
BOOK OF FULL TEXT PROCEEDINGS

29-31 EKİM

2023

Yüzyüze

Çevrimiçi

II. ULUSLARARASI TÜRKİYAT KONGRESİ
II. INTERNATIONAL TURKOLOGY CONGRESS

Bildiri Tam Metin Kitabı
Book of Full Text Proceedings

Çankırı 29-31 Ekim/ October 2023

ISBN: 978-625-98655-0-8

ÇANKIRI
2023

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Türk Dil Kurumu
Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı
Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü
Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi Bölümü
Yusuf Balasagan Kırgız Millî Üniversitesi
Azerbaycan Millî İlimler Akademisi Folklor Enstitüsü
Kırgızistan Millî İlimler Akademisi Felsefe Enstitüsü

BE Prof. Dr. Derya ÖRS (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı)
Prof. Dr. Harun ÇİFTÇİ (Çankırı Karatekin Üniversitesi Rektörü)
Prof. Dr. Mehmet Cahit GÜRAN (Hacettepe Üniversitesi Rektörü)
Prof. Dr. Tölöbek A. ABDİRAHMANOV (Cusup Balasagun Kırgız Millî Üniversitesi Rektörü)
Prof. Dr. Osman MERT (Türk Dil Kurumu Başkanı)
Akademik İsa HABİBBEYLİ (Azerbaycan Millî İlimler Akademisi Başkanı)
Prof. Dr. Çolponkul ARABAYEV (Kırgızistan Millî İlimler Akademisi Başkan Yardımcısı)

Prof. Dr. Abdulselam ARVAS (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Sadık TILLEBAEV (Yusuf Balasagun Kırgız Millî Üniversitesi)
Prof. Dr. Salahaddin BEKKI (Kırşehir Ehi Ahran Üniversitesi)
Prof. Dr. Sulayman KAIYPOV (Kırgızistan Millî İlimler Akademisi)
Doç. Dr. Aynur İBRAHİMOVA (Azerbaycan Millî İlimler Akademisi)

Prof. Dr. Yüksel ÖZGEN (ATAM Başkanı)
Prof. Dr. Afzeleddin ASKER (Azerbaycan Millî İlimler Akademisi)
Prof. Dr. Ahmet DOĞAN (Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Nur SARALAYEV (Kırgızistan Millî İlimler Akademisi)
Doç. Dr. Gülnar KARA (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Güner DOĞAN (Çankırı Karatekin Üniversitesi/Atatürk Araştırma Merkezi)
Doç. Dr. Serap ASLAN COBUTOĞLU (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Zehra KADERLİ (Hacettepe Üniversitesi)
Dr. Ömer GÖK (Türk Dil Kurumu)
Dr. H. Emre PEKYÜREK (Türk Dil Kurumu)
Dr. Öğretim Üyesi Cengiz EKEN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Serhat Sabri YILMAZ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
AYK Uzmanı Burcu ŞEN (Türk Dil Kurumu)
Dr. Gülzade NARMAMATOVA (Kırgızistan Cumhuriyeti Tarih ve Mirasları Fonu)
Arş. Gör. Dr. Ahmet Serdar ARSLAN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Öğr. Gör. Sevim ÇİFTÇİ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Akademik Muhtar IMANOV- Azərbaycan
Prof. Dr. Almaz BINNETOVA- Azərbaycan
Prof. Dr. Edina SOLAK- Bosna Hersek
Prof. Dr. Fəhreddin YULDASHEV- Özbəkistan
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU –Türkiye
Prof. Dr. Sadik TILLEBAYEV - Kirgizistan
Prof. Dr. Süleyman KAYIPOV- Kirgizistan
Prof. Dr. Tursun GABITOV- Kazakistan
Doç. Dr. Maral TAGANOVA- Türkmənistan
Doç. Dr. Maria D. CHERTYKOVA- Hakasya/ Rusya

Enstitü Sekreteri Ali Osman KARAKUŞ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Mikayil ARI (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Arş. Gör. Feride SİĞIRCI DÜZGÜN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Arş. Gör. Yiğit ATEŞGÜL (Hacettepe Üniversitesi)
Kadir ATES

Prof. Dr. Abildadcan AKMATALIYEV (Kırgızistan)
Prof. Dr. Ağaverdi HALİL (Azerbaycan)
Prof. Dr. Ainur NOGAYEVA (Türkiye)
Prof. Dr. Barış TAŞ (Türkiye)
Prof. Dr. Ergin JABLE (Kosova)
Prof. Dr. Gülay MİRZAÖĞLU (Türkiye)
Prof. Dr. Halit ÇAL (Türkiye)
Prof. Dr. İlhan ŞAHİN (Türkiye)
Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL (Türkiye)
Prof. Dr. M. Mete TAŞLIOVA (Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet MERCAN (Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet ÖZ (Türkiye)
Prof. Dr. Minal K. BORAH (Hindistan)
Prof. Dr. Nezir TEMUR (Türkiye)
Prof. Dr. Orhan DOĞAN (Türkiye)
Prof. Dr. Serdar SAĞLAM (Türkiye)
Prof. Dr. Tarlan GULİYEV (Azerbaycan)
Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN (Türkiye)
Prof. Dr. Yaquet GULİYEVA (Azerbaycan)
Prof. Dr. Yunus KOÇ (Türkiye)
Doç. Dr. Afaq RAMAZANOVA (Azerbaycan)
Doç. Dr. Aida B. PAŞAYEVA (Türkiye)
Doç. Dr. Azhar SHALDARBEKOVA (Kazakistan)
Doç. Dr. Elçin ABBASOV (Azerbaycan)
Doç. Dr. Feruza DJUMANIYAZOVA (Özbekistan)
Doç. Dr. Fidan QASIMOVA (Azerbaycan)
Doç. Dr. İbrahim ONAY (Türkiye)
Doç. Dr. İbrahim Ethem ARIÖĞLU (Türkiye)
Doç. Dr. Lübovi ÇİMPOEŞ (Moldova)
Doç. Dr. Maral TAGANOVA (Türkmenistan)
Doç. Dr. Mohammad J. THALGI (Ürdün)
Doç. Dr. Mustafa Gürbüz BEYDİZ (Türkiye)
Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM (Türkiye)
Doç. Dr. Nazgül ISABAYEVA (Kırgızistan)
Doç. Dr. Nesime CEYHAN AKÇA (Türkiye)
Doç. Dr. Nina S. MAYNAGAŞEVA (Hakasya/ Rusya)
Doç. Dr. Ogulsapar NURIYEVA (Türkmenistan)
Doç. Dr. Ranetta GAFAROVA (Kırım)
Doç. Dr. Saadat DEMİRCİ (Türkiye)
Doç. Dr. Sayime DURMAZ (Türkiye)
Doç. Dr. Şirin YILMAZ (Türkiye)
Doç. Dr. Tagandurdy BEKJAYEV (Türkmenistan)
Doç. Dr. Tudora ARNAUT (Ukrayna)
Doç. Dr. Zülfiye ISMAILOVA (Azerbaycan)
Dr. Öğr. Üyesi Esin HÜDAVERDİ (Kosova)
Dr. Öğr. Üyesi Halil İbrahim GÜL (Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi İsa SULÇEVSKI (Kosova)
Dr. Öğr. Üyesi Nina PETROVICI (Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Pelin KOCAPINAR (Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Salih M. ARÇIN (Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Seval KASIMOĞLU (Türkiye)
Öğr. Gör. Dr. Halil ÇETİN (Kazakistan)
Dr. Ceerence M. ISMAILOV (Kırgızistan)
Dr. Gülnar Y. YULDIBAYEVA (Başkurdistan/ Rusya)
Dr. Gülzade NARMAMATOVA (Kırgızistan)
Dr. Makhliyo YULDASHEVA (Özbekistan)
Dr. Muzaffarhan JONİYEV (Özbekistan)
Dr. Nadejda CHISTOBAYEVA (Hakasya/ Rusya)
Dr. Nadejda TIDIKOVA (Altay/ Rusya)
Dr. Rahmoil SAFAROV (Tacikistan)
Dr. Sacide ÇOBANOĞLU (Türkiye)
Dr. Yula I. ÇAPTIKOVA (Hakasya/ Rusya)

TİCARİ İLİŞKİLERDE KUSUR SORUMLULUĞU BAĞLAMINDA ÖZKENTLİ FAKİH KÂDÎHÂN'IN FETVA USULÜ

The Method of Issuing Fatwas By Özkentli Fakih Kâdîhân in The Context of Fault Liability in Commercial Relations

Cemil LİV

Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
Çankırı/ TÜRKİYE, cemilliv@karatekin.edu.tr

Özet

Kâdîhân lakabıyla meşhur Hanefî fakihi Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd b. Abdülaziz (öl. 592/1196), Maverâunnehir bölgesi Fergana havzasının en önemli alimleri içerisinde yer alır. Kâdîhân doğup büyüdüğü ve yaşadığı şehirler nedeniyle Fergânî, Özkendî ve Buhârî nisbeleriyle anılır. Kaynaklarda doğum tarihi ve yeri ile ilgili bir bilgi bulunmamakla birlikte kendisinin nisbelerine bakıldığında Maverâunnehir bölgesi Fergana havzasında Özkent şehrinde doğduğunu veya Buhârî nisbesi nedeniyle Buhara'da doğduğu söylenebilir. Kâdîhân, Hanefî mezhebinin önde gelen isimlerinden Şemsüleimme el-Kerderî (öl. 642/1244) ve Mahmûd b. Ahmed el-Hasîrî (öl. 636/1238) gibi pek çok fakihe hocalık yaparak Hanefî mezhebinin Maverâunnehir bölgesinde gelişimine önemli katkı sunmuştur. Kâdîhân mezhepler arası tenkit faaliyetlerine paralel olarak mezhep içi çalışmaların yoğun olduğu Hicri VI. Yüzyılda yaşamıştır. Mezhep imamlarının görüşlerinin temellendirilerek derlendiği, müstakil çalışmalara özel önem verildiği bu dönemde çok sayıda eser ortaya konulmuştur. Kâdîhân da telif ettiği pek çok eserin yanı sıra fetvalarda temel alınacak prensipleri ve Hanefî İmamlarının tercihleri kapsamında nasıl fetva verileceğini öğreten önemli bir eser ortaya koymuştur. “*Fetâvâ Kâdîhân*” veya “*Fetâvâ'l-Hâniyye*” olarak bilinen bu eser Hanefî mezhebinde yazılan en makbul fetvâ kitapları içerisinde yer alır. Kâdîhân eserinde mezhep imamlarının konuya yaklaşımlarının yanı sıra Irak, Belh ve Buhârâlı Hanefî fakihlerinin görüşlerine yer vermiştir. Mezhep içerisinde yer alan el-ezhar görüşü zikrettikten sonra el-eşher görüşle konuya başlamış, ancak onların dayanaklarını nakletmeyi tercih etmemiştir. *Fetâvâ Kâdîhân* kendisinden sonra yazılan pek çok kitapta referans gösterilen, fetva kitaplarının temel dayanağı olan başucu bir eserdir. Kitapta ibadet, aile, ticaret ve ceza gibi fikhın hemen hemen bütün konularına yer verilmiştir. Kâdîhân eserine fetva usulünü izah etmekle başlamış, Hanefî mezhebine ait bir müftinin fetvasında dikkat etmesi gereken hususları temel üç başlık içerisinde değerlendirmiştir. Müftinin mezhep içerisinde yer verilmiş konularda farklı bir hüküm arayışına gitmemesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Kâdîhân'ın eserinde yer verdiği konulardan bir tanesi ticari ilişkilerde kusur sorumluluğu (*Beraetün mine'l-ayb*) meselesidir. Satım akdi sırasında satıcının mebide var olan veya meydana gelecek kusurlardan sorumlu tutulmama şartının geçerliliği, mebinin iade imkânı ve mebide oluşan kusurun kim tarafından tazmin edileceği hususu tartışılmıştır. Kusur sorumluluğu klasik ticari ilişkilerin yanı sıra özellikle e-ticaretin geliştiği günümüzde önemli bir güncel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kâdîhân takip ettiği fetva usulü ile mezhep içerisinde konunun nasıl değerlendirildiği ve günümüz e-ticaret ilişkilerinde nasıl bir yol izleneceği çalışmamızın temel meselesini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kâdîhân, fetâvâ, Fergana, Özkent, kusur sorumluluğu.

Abstract

Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd b. Abdülaziz, known by the nickname Qadîhan, was one of the most important scholars in the Fergana Valley region of Maverâunnehir. He was referred to by the names Fergânî, Özkendî, and Buhârî due to the cities where he was born and lived. Although there is no information about his birthplace and date in sources, it can be said that he was born in Özkent in the Fergana Valley or in Buhara due to his Buhârî nisba. Qadîhan contributed significantly to the development of the Hanafi school in the Maverâunnehir region by teaching many scholars, including Şemsüleimme el-Qerderî (d. 642/1244) and

Mahmûd b. Ahmed el-Hasîrî (d. 636/1238). He lived in the 6th century AH, a time when there were intensive intra-school studies parallel to inter-school criticism activities. Many works were produced during this period, which prioritized independent works that structured the views of school imams. In addition to many works he wrote, Qadîhan also produced an important work that teaches the principles to be based on in fatwas and how to give fatwas based on the preferences of Hanafi imams. This work, known as "Fetâvâ Qâdîhân" or "Fetâvâ'l-Hâniyye," is one of the most esteemed fatwa books written in the Hanafi school. In his work, Qadîhan presented the approaches of school imams and the views of Hanafi scholars from Iraq, Belh, and Buhara. He began with the el-ezhar view within the school before moving on to the el-eşher view but chose not to cite their sources. Fetâvâ Qâdîhân is a reference book that is referred to in many books written after Qadîhan and is the fundamental basis of fatwa books. The book covers almost all subjects of jurisprudence such as worship, family, trade, and punishment. Qadîhan began his work by explaining the method of fatwa and assessed the points that a Hanafi mufti should pay attention to when giving a fatwa under three main headings. He emphasized that a mufti should not seek a different ruling in matters that have already been addressed in the school.

One of the topics covered in Qadîhan's work is the issue of defect liability (*Beraetün mine'l-ayb*) in commercial relationships. The validity of the condition of exempting the seller from liability for defects that existed or may arise in the goods during the sale agreement, the possibility of returning the goods, and who would compensate for the defects that occurred in the goods were discussed. Although defect liability is a classic issue discussed in commercial relationships, it is an important current problem, especially in e-commerce. Qadîhan's fatwa methodology and how the issue is evaluated within the school are the fundamental issue of our study in determining the approach to be followed in today's e-commerce relationships.

Keywords: Qadîhan, fetava, Fergana, Özkent, defect liability.

1. Giriş

Bir Müslümanın ibadet, ticaret, evlilik ve boşanma gibi günlük hayatta karşılaştığı sorunların usulüne uygun şekilde fıkıhın temel kaynaklarına müracaat edilerek çözümlenmesi gerekir. Ancak buna güç yetirilememesi durumunda sorunun çözümü için müftilere müracaat edilerek fetva talebinde bulunulur. Fetva, bir meselenin hükmünü açıklamak üzere yetkililer tarafından verilen usulüne uygun cevap olarak tanımlanır.(Erdoğan 2010:142) Müftinin kendisine mürcaat eden kişiye vereceği fetvada takip edeceği usul ve yöntem ise fetva usulü denilir. Kaynaklarda resmü'l-müftî, sıfatü'l-fetvâ, edebü'l-fetvâ, âdâbü'l-fetvâ, âdâbü'l-müftî ve'l-müsteftî, şurûtü'l-müftî, sıfatü'l-müftî ve'l-müsteftî, âdâbü'l-müftî gibi kavramlarla fetvâ usul ve yöntemi izah edilmiştir.(Atar 1995:487; Yaman 2017:14) Zaman içerisinde doğrudan fetva usulünü izah eden aynı isimde eserler telif edilmeye başlanmıştır. Hanefî mezhebinde *Hasîrî* (öl. 500/1107) *el-Hâvî fi'l-Fetâvâ*; *Siraceddin Üşî* (öl. 575/11790) *Fetâvâyi Sirâciyye*, *Kâdîhân* (öl. 592/1196) *Fetâvâ Kâdîhân*, *Hâfîzüddîn Muhammed el-Bezzâzî* (öl. 827/1424) *el-Fetâvâ'l-Bezzâziyye*; Mâlikî mezhebinde *İbn Rüşd* (öl. 520/1126) *el-Fetâvâ*, *el-Veşerîsî* (öl. 914/1508) *el-Mî'yarü'l-mu'rib ve'l-câmi'u'l-muğrib an fetâvâ*; Şâfiî Mezhebinde *Takiyyüddîn es-Sübkî* (öl. 756/1355) *el-Fetâvâ*; *İbn Hacer el-Heytemî* (öl. 974/1567) *el-Fetâvâ'l-kübrâ'l-fıkhiyye ve el-Fetâvâ'l-hadîsiyye*; Hanbelî mezhebinde *İbnu's-Salâh* (öl. 643/1245), *Edebü'l-Müftî*; *İbn Hamdan* (öl. 695/1295) *Sıfatü'l-fetvâ ve'l-müftî ve'l-müsteftî*, fetva usul ve yöntemini anlatan önemli eserlerden bazılarıdır.(Atar 1995:495; Bayder 2015:214)

Çalışmamıza konu edindiğimiz Özkentli Kâdîhân, *el-Fetâvâ* adlı eseriyle olduğu kadar ilmi kişiliği ve fıkıh bilgisi ile gerek kendi dönemi gerekse sonrası için önemli bir referans kaynağı olmayı başarmıştır. Fetâvâ isimli eserinde Hanefî mezhebi içerisinde imamlara ait görüş ayrılığının yanı sıra mütakaddîmun ve müteahhirun alimlere ve farklı bölgelerde oluşan ekollerin görüşlerine de yer vermiş ve bunlar içerisinde sahih, fetvaya esas olan, ihtiyata uygun olan görüş şeklindeki ifadelerle tercihini açıklamıştır.

Kâdîhân'ın eserinde yer verdiği konulardan bir tanesi satıcının mebiddeki kusurlardan sorumlu olmamak şartıyla (*Beraetün mine'l-ayb*) satış yapması meselesidir. E-ticaret modelinin ticaretteki payının büyük bir artış gösterdiği günümüzde ticari ilişkilerde güvenin temin edilebilmesi için ayıplı

ürünlerde sorumluluğun kime ait olacağı meselesinin çözülmesi önemli bir konudur. Satım akdi sırasında satıcının mebide var olan veya meydana gelecek kusurlardan sorumlu tutulmama şartını ileri sürmesi durumunda şartın geçerliliği, mebinin iade imkânı ve mebide oluşan kusurun kim tarafından tazmin edileceği hususu izah edilmelidir. Kâdîhân takip ettiği fetva usulü ile mezhep içerisinde konunun nasıl değerlendirildiği ve günümüz e-ticaret ilişkilerinde nasıl bir yol izleneceği çalışmamızın temel meselesini oluşturmaktadır.

2. Özkentli Fakih Kâdîhân

2.1. Hayatı ve İlmî Kişiliği

Kadîhân lakabıyla meşhur XII. Yüzyıl hanefî fakihî Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd b. Abdülaziz (öl. 592/1196), Maverâunnehir bölgesi Fergana havzasının en önemli âlimleri içerisinde yer alır. Kâdîhân, el-Özcendî, el-Fergânî ve el-Buhârî nisbeleriyle anılır. Kaynaklarda doğum tarihi ve yeri hakkında bilgi yer almasa da nisbelerinden hareketle Fergana vadisinde Özkentte doğduğu söylenebilir. İlimle meşgul olan bir ailede dünyaya gelen Kâdîhân ilk eğitimini de baba ve dedesinden almıştır. Daha sonra Semerkant ve Buhara gibi ilim merkezlerine giden Kâdîhân bu bölgelerde ilim tahsiline devam etti. Kâdîhân 592/1196 yılında vefat etmiştir. Buharada medfun bulunan yedi kadının yanına defnedilmiştir. (İbn Kutluboğa t.y.:1/151)

Kâdîhân ulema bir ailede dünyaya gelmiştir. Babası Bedreddin Mansur b. Muhammed ve dedesi Ebu'l-Kasım Mahmud b. Abdülaziz el Özcendî dönemin Hanefî âlimleri içerisinde yer alır. Kâdîhân babası ve dedesi dışında babasının amcazadesi olan Zahîrûddin Ebû Ali Hasan b. Ali b. Abdülazîz b. Abdürrezzâk el-Merginânî'den ders aldı. Ayrıca Ebû İshak İbrahim b. İsmail b. Ahmed b. İshak es-Saffar (öl. 534/1139), Nizamüddin Ebû İshak İbrahim b. Ali el-Merginânî de hocaları arasında gösterilir.(İbn Kutluboğa t.y.:1/151; et-Temimî 1403/1983:3/116) Kâdîhân eserlerinin yanı sıra Hanefî fıkhi içerisinde önemli mevkiileri olan pek çok fakih yetiştirmiştir. Bunlar içerisinde Cemâlüddin Mahmûd b. Ahmed el-Hasîrî (öl. 636/1238) ve Şemsüleimme el-Kerderî (öl. 642/1244) en önde gelenleridir. Ayrıca kaynaklarda Muhammed b. Es'ad el-Fergânî, Necmüddin Yusuf b. Ahmed el-Hâsî (642/1244), Sadrulislâm Tâhir b. Mahmûd b. Ahmed el-Buhârî (504/1110), Burhânüddin Numan b. İbrahim z-Zernûcî (öl. 640/1242) öğrencileri arasında zikredilir. Hâsîrî, hocası Kâdîhân'ı imam ve üstad, milletin gururu, dinin direği, selefin öncüsü ve doğunun müftüsü olarak tanımlar.(et-Temimî 1403/1983:3/117) Kaynaklarda Kâdîhân, Hanefî fıkhi içerisinde sahih olarak tanımladığı görüşleri diğer alimlerin konu hakkındaki görüşlerine tercih edilen bir fakih olarak anılır. Ayrıca mezhep içerisinde meselede müçtehit olarak tanımlanan Kâdîhân kendisinden sonra kaleme alınan pek çok eserde görüşlerine yer verilen önemli bir ilmî kişiliktir.(Özel 2001:122)

Kaynaklarda Kâdîhân'a ait olarak *Fetâvâ Kâdîhân*, İmam Muhammed'in Zahîrû'r-rivâye içerisinde yer alan el-Câmi'u's-sagîr adlı eserine yazdığı *Şerhu'l-Câmi'i'sagîr*, *Şerhu'z-Ziyâdât*, *el-Emâlî*, *Şerhu Edebi'l-Kâdî li'l-Hassâf*, *el-Mehâdir* ve *el-Vâkıât* gibi eserleri zikredilmektedir.(İbn Kutluboğa t.y.:1/151; el-Leknevî 1324/1906:64), Kâdîhân'ın eserleri içerisinde en meşhuru *Fetâvâ Hâniyye* olarak bilinen Fetâvâsıdır. Kâdîhân'ın fetva usulünü ticari ilişkilerde kusur sorumluluğu bağlamında incelediğimiz çalışmamızda da temel aldığımız eser *Fetâvâ Kâdîhân*'dır. Fetâvâ Hâniyye olarak da isimlendirilen bu eser Hanefî fikhındaki en önemli fetva kitapları içerisinde yer alır. Kâdîhân eserin girişinde fetva vermede müftilerin izleyeceği ilkeleri literatüre kazandırdığı resmî'l-müftî başlığıyla izah eder.(Bayder 2015:215; Yaman 2017:41) Eserde Hanefî imamlarının görüşlerinin yanı sıra bazı yerlerde İmam Şâfî ve İmam Mâlik'e ait görüşlere de yer vermiştir. Sadece mezhep imamlarının görüşleri ile yetinmemiş, mütekaddimün dönemi Hanefî fakihleri ile müteahhirun dönemine ait bazı görüşlere de yer vermiştir. Bir mesele ile ilgili tüm görüşleri zikrettikten sonra konu hakkında sahih, kuvvetli, fetvaya esas olan veya ihtiyata daha uygun görüşlere de işaret etmiştir. Kâdîhân mesele hakkında fakihlerin görüşlerini sıralasa da bunların delillerine eserinde yer vermemiştir. Eserin en

önemli özelliklerinden bir tanesi de Buhara, Semerkant, Irak Belh gibi Hanefî fıkının farklı bölgelerde ekolleşen gruplarına, bunların usul ve görüşlerine de yer vermiş olmasıdır. (Özel 2001:122)

3. Ticari İlişkilerde Kusur Sorumluluğu Bağlamında Özkentli Fakih Kâdîhânın Fetva Usulü

3.1. Fetva usulü

Kâdîhân eserine Hanefî mezhebinde fetva verirken esas alınması gereken yöntemi izah ederek başlamıştır. Kâdîhân'ın işaret ettiği bu hususu aynen aktaralım:

“Hanefî mezhebinde olan bir müftîye herhangi bir konuda fetvâ sorulduğunda veya bir olay hakkında hüküm sorulduğunda şu yöntemi izlemesi gerekir:

1. Söz konusu mesele zahirü’r-rivâyede ashabımızdan (imamlarımız) ihtilafsız olarak rivayet edilmişse, müftî bu görüşe göre fetva verir. Kendi delilleri kuvvetli de olsa imamlarımızdan nakledilen görüşün dışında fetva veremez. Zira imamlarımız konu hakkındaki delilleri iyice kavramış sahih olanla olmayanı ayırt etmiştir.

2. Müftîye sorulan konu hakkında imamlarımız arasında ihtilaf oluşu rivayet edilmişse İmameynen birisinin görüşü İmam Ebû Hanîfe ile aynı ise bu görüş tercih edilir. Zira bu görüş tüm şartları taşıması ve iki imam tarafından desteklenmesi sebebiyle delili daha isabetli olmaktadır. Şayet müftîye sorulan soruda imameyn, imam Ebu Hanîfe’ye ihtilaf etmişse aradaki ihtilaf zaman ve mekân farklılığından kaynaklanan bir ihtilaf ise yargıçların zahirî adaletle hüküm vermeleri gibi zaman ve mekânın değişmesi ile insanların ahvalinde de değişiklik olabileceği için imameynin görüşü tercih edilir. Örneğin muzaraat akidlerinde veya muamelat gibi konularında zaman ve mekân farklılıkları nedeniyle farklı haller ortaya çıkabilir. Müteahhirin ülemasının bu hususta icması olduğu için söz konusu durumda imameynin görüşü tercih edilir. Bazıları müctihidin bu hususta muhayyer olduğunu ve kendi görüşünü tercih edebileceğini de söylemiştir. Abdullah b. Mübarek ise imameynin İmam Ebu Hanîfeye ihtilaf ettiği hususlarda İmam Ebû Hanîfe’nin görüşünün alınması gerektiğini ifade etmiştir.

Müctehidin kime denileceği hususunda da ihtilaf edilmiştir. Bazıları kendisine on mesele sorulur da sekizi hakkında isabetli cevap verir ve ikisinde yanılırsa bu kişiye müctehit denilebileceğini söylemiştir. Bir kısım fakih ise İmam Muhammed’in Mabsut’unu ezberleyen nasih ve mensuhu, muhkem ve müevveli iyice kavrayan ve insanların örf ve adetlerini bilen kişiye müctehit denileceğini söylemiştir.

Müftîye sorulan konu zahirü’r-rivayenin dışında ise verilen hüküm imamlarımızın usulüne uygunsa onunla amel edilir. Konu hakkında ashabımızdan herhangi bir rivayet yoksa, müteahhirun ulemanın üzerinde ittifak ettiği hükümle amel edilir. Şayet müteahhirun ulemanın ihtilaf ettiği bir mesele ise kendisine göre en fakih olanın görüşünü tercih eder ve fetvayı onunla (ona nispet ederek) izafe eder. Helali haram, haramı helal kılarak Allah’a iftira atma ihtimalini düşünerek kendi başına karar verip tehlikeye atılmaz.” (Kâdîhân 1391/1971:9-10)

Yazdığı fetva usulünde de görüldüğü üzere Kâdîhân fetva verirken mutlaka mezhep içerisinde mevcut görüşler içerisinden tercihlerde bulunulmasını istemiştir. Kendi fetvalarında da aynı usulü izlemiştir. İnsanların ibadet ve muamelatla ilgili olarak belirli bir mezhep disiplini içerisinde hayatlarının idame ettirmelerinin istenmesi ile tettebbuu’r-ruhas olarak isimlendirilen mezheplerin daha kolay ve hafif hükümlerini arayıp bulmak ve keyfi olarak amel etme arzusunu engellemek hedeflenmiştir (Yaman 2017:55). Hatta bazı kaynaklarda farklı mezheplere geçiş yapan kimselerin cezalandırılacağı ifade edilmesi (İbn Âbidîn 1412/1992:4/80) de insanların farklı görüşleri arasında keyfi tercihlerde bulunmalarını engellemeye yönelik bir düzenleme olarak değerlendirilebilir. (Yaman 2017:56) İbn Âbidîn (öl. 1252/1836) farklı bir mezhebe geçen kişi ile ilgili eserinde yer verdiği şu olay konuyu izah açısından dikkat çekicidir. Hanefî mezhebine mensup bir kişi ehl-i hadisten bir kıza talip olur. Kızın babası cemaatle namaz kılarken imamın arkasından fatihayı okumak ve rükûdan kalkarken elleri

kaldırmak gibi hususlarda Hanefî mezhebini terk ederse kızıyla evliliklerine onay vereceğini ifade eder. Konu İmam Mâtürîdî'nin (öl. 333/944) hocaları arasında yer alan dönemin önemli Hanefî fakihlerinden Ebu Bekir Ahmed el-Cüzcânî'ye iletilir. Ahmed el-Cüzcânî, “Nikâhları geçerlidir. Ancak ben ölüm anında bu kişinin imanının gitmesinden korkarım... Şayet bir kişi araştırmaları sonucunda farklı mezhebe geçerse bu övülecek bir davranıştır. Ancak sırf dünyevi bazı zevk ve menfaatler için mezhep değiştirirse bu kınanması gereken bir günah, tazir edilip cezalandırılması gereken bir davranış olur.”(İbn Âbidîn 1412/1992:4/80) şeklinde cevap vermiştir. Hayatın belirli bir mezhep disiplini içerisinde yürütülmesi hukuki tutarlılık, adalet ve toplumsal huzurun tedariki için önem arz etmektedir. Toplum içerisinde “mukallidin mezhebi olmaz onun mezhebi müftinin mezhebidir” sözü yerleşmiş olsa da bununla âmmî kişinin araştırma, tahlil ve mukayeseye dayalı bilinçli tercihinin olamayacağı, onun mezhebini yaşadığı toplumda yerleşmiş olan hukukî kurallar ve bu doğrultuda fetvâ veren müftülerin oluşturacağı anlamına gelir.(Yaman 2017:59) Hukukî tutarlılık ve sosyal adalet için belirli bir mezhep disiplini içerisinde olmak önemli bir husus olsa da bir mezhebe bağlılığının zorunlu olmadığı da dile getirilir. Günümüz araştırmacıları da bu prensibi dile getirmektedirler. Örneğin Karaman “Ehliyeti sabit, re'yi de sahih bir yoldan menkul bulunan müçtehitlerin, lüzumu halinde içtihatlarına uymakta şer'î bir mâni yoktur. Keza içtihattan aciz olan mükellefin, bir mezhebe bağlanmasını mucip şer'î bir delil de yoktur. Ancak dinî problemlerini, ehliyetine ve ahlakına güvendiği alimlerden sormak ve öğrenmek mecburiyeti vardır.”(Karaman 2015:219) Fetva Usûlü ve Adabı adlı eserinde Yaman ise “hukukî hayatın hem toplum hem de birey düzeyinde istikrarı için gerekli olan bir mezhebe bağlılık fikri, ehliyetli ve dirayetli bir müftüyü, bağlı olduğu mezhebi her zaman ve durumda mutlaka iltizam etmek ve onun çerçevesinin dışına asla çıkmamak zorunda bırakmayacağını” ifade etmiştir.(Yaman 2017:61)

3.2. Kusur Sorumluluğu

Ticari ilişkilerde önemli konulardan birisi malda meydana gelen kusurların sorumluluğu meselesidir. Kâdîhân eserinde bu konuyu “Ayıplardan Sorumlu Olmama” başlığı altında değerlendirmiştir.(Kâdîhân 1391/1971:2/96) İslam hukuku açısından ayıp, işin ehli kişilerce malın değerinde eksilmeye neden olan kusur olarak tarif edilir.(Kâdîhân 1391/1971:2/77; Mevsîlî 1416/1996:2/18) Kusur sorumluluğu meselesinde en önemli şey “Satım akdi sonrasında mebide meydana gelebilecek kusurlarda muhatap satıcı mı müşteri mi?” sorusudur. Bu sorunun cevabını bulmak için öncelikle İslâm hukukunda ticari sözleşmelerde mebinin hukukî sorumluluğunun müşteriye intikali hususunun tahlil edilmesi gerekir. Kâdîhân'ın da belirttiği üzere Hanefî mezhebinde mebinin sorumluluğu kabz ile müşteriye intikal eder.(Kâdîhân 1391/1971:2/97) Şafii mezhebinde de mebinin hukukî sorumluluğunun kabz ile müşteriye intikal edeceği kabul edilmiştir.(el-Haddâd 1322/1904:1/185; Kâsânî 1406/1986:5/238; Mâverdî 1419/1999:5/221; Nevevî ts.:9/220; Şâfiî 1403/1983:3/70; Şîrâzî ts.:2/70) Kabz ise “herhangi bir varlığın fiziki olarak ele geçirilmesi veya örfte bu anlama gelen bir yolla ele geçirilmesi” şeklinde tarif edilmekle(Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları 2015:490) birlikte kabzın nasıl gerçekleşeceği hususunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Hanefî mezhebinde malın fizikî teslimi yerine Kâsânî'nin öl. 587/1191) dile getirdiği müşterinin mebide tasarruf etme yetkisine sahip olmayı ifade eden tahliye şeklindeki kabz yeterli görülmüştür.(Kâsânî 1406/1986:5/244) Mâlikî fakihler ise menkul mallarda hakiki kabzı şart koşarken gayr-ı menkul malların kabzının tahliye ile olabileceğini ifade etmişlerdir.(ed-Derdîr ts.:3/145; İbn Rüşd t.y.:3/163) Şâfiî mezhebinde mebinin kabzının teslim ile gerçekleşeceği kabul edilmiştir. Ancak fiilen teslim imkânı olmayanlarda ürünün nakli ile bu mümkün olmazsa tahliye ile kabzın gerçekleşebileceğini belirtmişlerdir.(Mâverdî 1419/1999:5/226; Nevevî ts.:9/332; Şîrâzî ts.:2/14) Ahmed b. Hanbel'den mebinin açıkça belirlenmesi durumunda (temyiz edilmesi) tahliyenin kabz için yeterli olacağını belirten bir görüş nakledilmiştir.(İbn Kudâme ts.:4/85)

Fakihlerin çoğunluğu mebinin hukuki sorumluluğunun müşteriye intikali için kabzı şart gördükleri anlaşılmaktadır. Mecellede de bu husus kanunlaştırılmıştır: “*Mebi kable'l-kabz bayiin yedinde telef olsa müşteri hakkında bir şey terettüp etmeyip zararı bayi'e ait olur.*” (Mecelle, md. 293); “*Mebi*

bade'l-kabz telef olsa bayi hakkında bir şey terettüp etmeyip zararı müşteriye ait olur.” (Mecelle, md. 294) Zâhirî mezhebinde mebinin hukukî sorumluluğu akitle müşteriye nakleder. (İbn Hazm ts.:7/272) Mâlikî ve Hanbelî mezhebinde ise mukadderattan (ölçülüp tartılan) ürünlerin hukukî sorumluluğu kabz ile intikal ederken diğer ürünlerde akdin varlığını hukukî sorumluluk için yeterli görürler. (ed-Desûkî ts.:3/145; İbn Kudâme ts.:4/87)

Hukukî sorumluluğun akidle müşteriye intikal edeceğini ifade eden Mâlikî, Hanbelî ve Zâhirî fakihler “el-Harâc bi'd-damân” (Ebû Dâvûd, “Büyû”, 73 (No. 3508) “Menfaat sorumluluk mukabilindedir” (İbn Mâce, “Büyû”, 20; Ebû Dâvûd, “Büyû”, 68; Tirmizî, “Büyû”, 19 (1232).) hadisini referans olarak almışlardır. (İbn Kudâme ts.:3/489) Mebinin hukukî sorumluluğunun müşteriye intikali için kabzedilmesini gerekli gören Hanefî fakihler ise akdin hükmünün mebinin müşteriye, semenin satıcıya teslim edilmesi olduğunu dolayısıyla satıcının mebiyi müşterisine eksiksiz bir şekilde teslim etme sorumluluğu olduğunu altını çizerek. Mebinin teslim sorumluluğu satıcıya ait olduğuna göre mebi ile ilgili her türlü hukukî sorumlulukta satıcıya ait olmalıdır. Mebi üzerinde hukukî tasarruf için kabzı zorunlu görenlerin diğer bir delili ise Hz. Peygamber'den nakledilen hadislerde kabzedilmeyen malda tasarrufun yasaklanmış olmasıdır. Hz. Peygamber, Hakim b. Hizam'ın insanların kendisine gelerek o esnada yanında bulunmayan ürünleri satmasını teklif ettiklerini, bunun üzerine pazardan ürünleri satın alıp onlara teslim ettiğini söylemesi üzerine “yanında olmayan şeyi satma” talimatında bulunmuştur.” (İbn Mâce, “Büyû”, 20; Ebû Dâvûd, “Büyû”, 68; Tirmizî, “Büyû”, 19 (1232).) “Kişinin yanında olmayan ürünü satması helal değildir.” (Ebû Dâvûd, “Büyû”, 68; Nesâî, “Büyû”, 60; Tirmizî, “Büyû”, 19 (No. 1234)); “Bir kimse satın aldığı yiyecek maddesini kabz etmeden/teslim almadan satmasını” (Buhârî, “Büyû”, 54; Müslim, “Büyû”, 32; Ebû Dâvûd, “Büyû”, 65); “Hiç kimse gıda maddesini satın alıp ölçmeden bir başkasına satmasını.” (Buhârî, “Büyû”, 56; Müslim, “Büyû”, 39 (No. 1528).) Hz. Peygamber'den nakledilen bu hadisler kabzedilmeyen ürünler üzerinde tasarrufta bulunmayı engellemektedir. Kişinin tasarruf yetkisi olmadığı ürünler üzerinde hukukî sorumluluğu da olmayacaktır. (Kâsânî 1406/1986:5/303) Kâdîhân, fetvada temel aldığı usul gereği Hanefî fıkında hukukî sorumlulukla ilgili temel ilkeleri dikkate alarak sorunları çözümlemiştir. Verdiği pek çok örnekte satım akdi sonrası mebinin kabzına kadar hukukî sorumluluğun satıcıya ait olduğunu, mebinin müşteri tarafından kabzedilmesi ile sorumluluğun müşteriye intikal ettiğini ifade etmiştir.

Satım akdinde mebinin hukukî sorumluluğunun kime ait olacağını, hangi koşullarda sorumluluğun intikalinin gerçekleştirileceğini izah ettikten sonra satıcının sorumluluktan beri olma talebinin nasıl değerlendirildiğine yer verelim.

Hanefî fıkında satıcının akid esnasında mebidde meydana gelecek ayıplardan sorumlu olmayacağı şartını ileri sürerek akid yapması (الْبَيْعُ بِشَرْطِ الْبَرَاءَةِ عَنِ الْعَيْبِ) mümkündür. (Kâsânî 1406/1986:5/172; Mevîlî 1416/1996:2/18; Serahsî 1402/1982:13/92) Diğer mezheplerde ise ayıptan beri olma şartıyla satım akdini belirli şartlar içerisinde kabul etmişlerdir. (İbn Kudâme ts.:4/135; İbn Rüşd t.y.:3/200; Mâverdî 1419/1999:5/276; Şîrâzî ts.:2/56) Örneğin Şâfiî mezhebinde satıcının akid esnasında müşteriye bildirdiği ayıplardan beri olma şartının geçerli olacağını kabul edilirken mutlak anlamda bütün ayıplardan beri olma şartını ise geçerli görmemişlerdir. (Mâverdî 1419/1999:5/271; Şîrâzî ts.:2/56)

Hanefî mezhebinde temel referans olarak Hz. Peygamber'den nakledilen “Müslümanlar koştukları şarta bağlıdır” (Buhârî, “İcâre”, 14; Tirmizî, “Ahkâm”, 17) mealindeki hadis esas alınmıştır. (Serahsî 1402/1982:13/92) Ayrıca Hz. Osman'dan nakledilen bir rivayetle de görüşlerini temellendirmişlerdir. (Serahsî 1402/1982:13/92) Rivayete göre Abdullah b. Ömer bir kölesini çıkacak herhangi bir kusurdan sorumlu olmamak kaydıyla satmıştır. Köleyi satın alan kişi bir hastalık fark edince iade etmek istemiş ancak Abdullah b. Ömer kusurlardan sorumlu olmama şartıyla sattığı gerekçesi ile iadeyi kabul etmemiş. Durum Hz. Osman'a intikal edince Hz. Osman, Abdullah b. Ömer'den kusurdan haberi olmadığına dair yemin etmesini istemiştir. Abdullah b. Ömer yeminden kaçınınca kölenin iadesine hükmetmiştir. (Mâlik 1425/2004:4/885 (H.No: 2271)) Hanefî mezhebinde

H. Osman'ın mebideki ayıptan haberi olmadığına dair satıcı konumundaki Abdullah b. Ömer'den yemin talep etmesi, ayıplardan beri olma şartı ile satım akdi yapmanın caiz olduğuna delil olarak gösterilmiştir.(Serahsî 1402/1982:13/92)

Hanefi fikhî içerisinde ayıplardan beri olma şartıyla satış işlemi mutlak anlamda caiz olarak kabul edilse de sorumsuzluk şartının akid sonrası, kabz öncesi mebidde meydana gelen ayıpları kapsayıp kapsamayacağı hususunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. İmam Ebû Hanîfe ve İmam Ebû Yusuf bu ayıplardan da satıcının ibra edilebileceğini ifade ederken İmam Muhammed ve İmam Züfer ise satıcının ibra şartını dile getirirken mevcut olan ayıplar dışında hiçbir ayıbın ibra kapsamına girmeyeceğini söylemişlerdir. İmam Ebû Yusuf kusurlardan sorumlu olmama şartının müşteri tarafından akdin feshedilme ihtimalini ortadan kaldırmak için satıcı tarafından ileri sürüldüğünü bunun da mebinin kabzedilmesine kadarki ayıpları kapsaması gerektiğini ifade etmiştir. (Kâdîhân 1391/1971:2/97; Mevsilî 1416/1996:2/21)

Hanefi fikhında mutlak anlamda kusurlardan sorumlu olmama şartı kabul edilse de bazı durumlarda sınırlandırmalara gittikleri görülmektedir. Örneğin İmam Ebû Yusuf 'a göre, köle satışı sırasında satıcı kölesi hakkındaki her türlü sıkıntıdan (gaile) beri olduğunu ifade etmiş olsa da bunun kölenin kendi iradesi ile oluşabilecek firar, hırsızlık ve fuhşu kapsadığını ancak hastalıkları kapsamayacağını belirtir. Şayet satıcı kölesinde var olan her türlü dertten beri olduğunu söyleyerek satışa çıksa İmam Ebû Hanîfe bunun iç hastalıklar ile kayıtlı olacağını ifade eder. Bunun dışındakileri maraz kapsamında değerlendirir. Bir kişi kölesinin gözündeki her türlü hastalıktan beri olduğunu ifade ederek satışa çıksa ve köle görme engelli olsa bu durumda satıcının ayıptan sorumlu olma şartına itibar edilmez. Çünkü görme engeli gözde meydana gelen bir kusur değil gözün olmaması anlamına geldiğini ifade ederler. Aynı şekilde eli tamamen kesilmiş bir kölenin satışında elindeki kusurlardan sorumlu değilim şartına itibar edilmez. Çünkü elin tamamen kesilmesi elde kusur değil elin olmaması anlamına gelir.(Kâdîhân 1391/1971:2/96; Mevsilî 1416/1996:2/21)

Satıcının mebiddeki kusurlardan sorumlu olmama şartını mutlak anlamda caiz görmeyenler, satıcının üründeki kusurları bilmesine karşın sorumlu olmama şartını ileri sürmesinin müşteriye aldatma anlamına geleceğini ifade ederler. Şayet satıcı da bu kusurdan haberdar değilse bu durumda da gararın söz konusu olacağını belirtirler.(İbn Rüşd t.y.:3/200) Bu görüş sahipleri Hz. Osman rivayetinin satıcının mebi ile ilgili bildiği kusurlardan sorumlu olacağını, bilmedikleri kusurlar hususunda ise sorumsuzluk şartı ileri sürebileceğine işaret ettiğini söylerler.(Mâverdî 1419/1999:5/271; Şâfiî 1403/1983:7/105)

Kâdîhân ise eserinde imam Ebû Yusuf'un köle satımı sırasında satıcının her türlü gaileden beriyim ifadesini örnek olarak vermiş, bu örnek üzerinden satıcının sorumsuzluk şartının hangi konuları kapsayacağından bahsetmiştir. Mezhep imamlarının hastalık, ayıp ve dert ile ilgili görüşlerinden yola çıkarak her bir terimi farklı anlamda kullanmaya çalışmıştır. Örneğin Kâdîhân'a göre bir kişi kölesini satarken köledeki her türlü dertten beriyim demiş olsa bu ifade ayıpları kapsamayacağını belirtir. Ona göre dâü ayıbın içerisine dahilse de ayıp daha geniş bir ifade olduğu için dert kelimesi her türlü ayıbı karşılamaz.(Kâdîhân 1391/1971:2/96) Kâdîhân kusurlardan sorumlu olmama şartının akid sırasında mevcut olan kusurlar ile müşteriye malın teslim edilmesine kadarki kusurları kapsadığı hususunda İmam Ebû Hanîfe ve İmam Ebû Yusuf'un görüşlerine yer vererek tercihinin bu doğrultuda olduğunu göstermiştir.(Kâdîhân 1391/1971:2/97)

İslâm hukukunda satım sözleşmesinde tarafların rızasına ayrı bir önem verilmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerimde insanların mallarının birbirlerine helal olmasının temel şartı olarak karşılıklı rızaya dayalı ticaret gösterilmiştir. (en-Nisâ, 4/29.) Rızanın oluşması için mebinin tüm vasıfları ile bilinmesi önemlidir. Her şeye rağmen rızayı zedeleyecek bir unsur ortaya çıkma ihtimaline karşı muhayyerlik hakkı temel kural olarak kabul edilmiştir.(İbn Kudâme ts.:4/109, 1414/1994:2/48; Merginânî ts.:3/29; Serahsî 1402/1982:13/38; Şâfiî 1403/1983:3/4; Zeylaî 1313/1895:4/6) Müşteri aldığı malın ayıplardan

uzak olması beklentisi ile satıcıya güven duyarak akit yapmaktadır. Şayet akit esnasında mebiddeki kusura muttali olmasına karşın akdi tamamlarsa mebiyi o haliyle kabul ettiği anlamına gelecektir. Mebide gördüğü kusurlar nedeniyle iade talebinde bulunması ayıba razı olmadığının bir işaretidir. Satıcının sorumsuzluk şartı müşteriyi razı olmayacağı akde zorlamak anlamına gelecektir. Dolayısıyla ayıptan sorumlu olmama şartı mebide bilinmeyen sonradan ortaya çıkabilecek kusurlarla ilgili kabul edilmelidir. Varlığı bilinen kusurlar hususunda mutlaka müşteriye bilgi verilmesinin akitlerde rıza ilkesine ve oluşabilecek husumetleri önlemeye daha uygun olacaktır.(Demirci 2016, 2021; Satım Sözleşmelerinde Kusur Sorumluluğu İçin bkz. Kayapınar 2021).

Sonuç

Kadîhân lakabıyla meşhur Hanefî fakihi Ebû'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd b. Abdülâziz, Özkent şehrinde doğan ve Maverâunnehir bölgesi Fergana havzasının en önemli âlimlerinden birisidir. İlimle meşgul olan ailede yetişmiş babası ve Şemsüleimme Serahsî'nin (öl. 483/1090) öğrencileri arasında yer alan dedesi Ebu'l-Kâsım Mahmud el-Özcendî ilk hocaları olmuştur. Kadîhân, Hanefî mezhebinin önde gelen isimlerinden Şemsüleimme el-Kerderî (öl. 642/1244) ve Mahmûd b. Ahmed el-Hasîrî (öl. 636/1238) gibi pek çok fakihe hocalık yaparak Hanefî mezhebinin Maverâunnehir bölgesinde gelişimine önemli katkı sunmuştur. Mezhep içi tedvin çalışmalarının yoğun olduğu hicri VI. yüzyılda yaşamış olan Kâdîhân eserleri ile kendi döneminde ve sonraki dönemlerde önemli iz bırakmış; pek çok Hanefî kaynakta kendisine atıfta bulunulan önemli bir referans olmuştur. Fetvâ usul ve yöntemini izah ettiği Fetâvâ Kâdîhân veya Fetâvâ'l-Hâniyye isimli eserinde, ilim dünyasına kazandırdığı resmî'l-müftî kavramıyla ortaya koyduğu ilkeler müftiler için adeta fetva vermede izlenecek bir yönerge haline gelmiştir. Pek çok kaynakta meselede müctehit olarak tanımlanan Kâdîhân eserinde mezhep imamlarının görüşleri, mütakaddimun ve müteahhirun alimlerin görüşlerinin yanı sıra Irak, Belh ve Buhâra gibi Hanefî fıkhnın ekolleştiği bölgelerin usulleri ile konu hakkındaki görüşlerine yer vermiştir. Bu sayede fetvânın gelişiminde zaman, mekân ve coğrafi bölgelerin etkisine işaret etmiş ve fikhî hükümlerde bu hususların da dikkate alınmasına katkı sağlamıştır. Kâdîhân sadece mezhep içerisinde mevcut görüşleri derlemek veya aktarmakla kalmamış bunlar içerisinde sahih olanı, fetvaya esas olanı veya ihtiyata uygun olanı belirterek kendi tercihini de ortaya koymuştur. Bu sayede hukukî istikrar için bir mezhep disiplini içerisinde hareket etmenin önemi vurgulandığı gibi ehliyetli müftilerin usul ve esaslar doğrultusunda yaşadığı zaman ve coğrafyanın şartlarını dikkate alarak fetva ortaya koyabileceğini de göstermiştir. Yer yer farklı mezhep imamların görüşlerini de zikrederek bunların tahliline yer vermesi oluşturmaya çalıştığı fıkhn sistemiğine ayrı bir değer katmıştır. Kâdîhân eserini klasik fıkhn eserlerindeki konu dizinine göre planlamış, ibadet, aile, muamelat gibi hemen hemen fıkhnın her konusuna yer vermiştir. Bunlar içerisinde ticarî ilişkilerde önemli konulardan birisi olan satıcının mebide oluşan ayıplardan sorumlu olmama şartıyla satış yapma meselesini kendi belirlediği fetva usulü ile izah etmiştir. Öncelikle konu hakkında mezhep içerisindeki görüşleri çeşitli örneklerle sıralamış daha sonra tercihini ortaya koymuştur. Hanefî fıkhnında mutlak anlamda satıcının kusurlardan sorumlu tutulmama şartıyla satış yapmasının caiz kabul edilmesi görüşü, Kâdîhân tarafından da ifade edilmiştir. Ancak hangi kusurlardan sorumlu tutulmayacağı hususunda İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf tarafından benimsenen akit sırasında mevcut olan kusurlar ile akit sonrası malın tesliminden önce ortaya çıkan kusurlarla sınırlı olduğu görüşünü tercih etmiştir. Bu tercihi mezhep imamları arasında ihtilaflı olan meselelerde İmam Ebû Hanîfe ile imameynden birisinin görüşü aynı olursa onun tercih edilmesi gerektiği prensibine de uygun olmuştur. Kâdîhân'ın satıcının malın teslimine kadar oluşacak kusurlardan sorumlu olmama şartı, müşterinin bu kusurlardan haberdar olması ve bundan razı olduğu mantığından hareket etmektedir. Günümüz ticarî ilişkilerinden fiziksel alım satımlarda müşteri maldaki ayıplara muttali olabilse de e-ticarete satıcının belirttikleri dışındaki ayıplara muttali olamayacağı dikkate alındığında satıcının müşteriye bildirmedikleri ayıpları tazmin etme sorumluluğunun olması daha ihtiyata uygun olacaktır.

Kaynakça

- Atar, Fahrettin. (1995). “Fetva”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 12:486-96.
- Bayder, Osman. (2015). “Hanefi Fetva Usulü Literatürü ve Bedreddin eş-Şuhâvî’nin ‘et-Tırâzu’l-Müzheb’ Adlı Fetva Usulünün Değerlendirilmesi”. *Bilimname* 2(29):211-29.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. (1992). *el-Câmi’u’s-sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Demirci, Abdullah. (2016). “İslam Borçlar Hukukunda Akit Konusunun Telefinden Doğan Sorumluluk”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirci, Abdullah. (2021). “İslam Borçlar Hukukunda Kabzın Sorumluluğa Etkisi”. *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi* 4(7):122-45.
- ed-Derdîr, Ebû’l-Berekât Ahmed b. Muham-med b. Ahmed. ts. *Şerhu’l-Kebîr*. Beyrut: Dâru’l-Fikr.
- ed-Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe. ts. *Hâşiyetü Desûkî ale’s-Şerhi’l-kebîr*. Beyrut: Dâru’l-Fikr.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Es’as es-Sicistânî. (1981). *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Erdoğan, Mehmet. (2010). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- el-Haddâd, Radiyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed. (1322/1904). *el-Cevheretü’n-neyyira*. Kahire: Matbaatu’l-Hayriyye.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî. (1412/1992). *Reddü’l-muhtâr ‘ale’d-Dürri’l-muhtâr*. Beyrut: Dâru’l-Fikr.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd. ts. *el-Muhallâ bi’l-âsâr*. Beyrut: Dâru’l-Fikr.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed. (1414/1994). *el-Kâfi*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed. ts. *el-Mugnî*. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye.
- İbn Kutluboğa, Ebû’l-Adl Zeynüddîn Kâsım. t.y. *Tâcü’t-terâcim*. Dimeşk: Dâru’l-Kalem.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî. (1981). *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Rüşd, Ebû’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. t.y. *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid*. Kahire: Dâru’l-Hadis.
- Kâdîhân, Ebû’l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd b. Abdülaziz. (1391/1971). *Fetâvâ Kâdîhân*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye.
- Karaman, Hayreddin. (2015). *İslam Hukukunda İctihad*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes’ud b. Ahmed. (1406/1986). *Bedâiu’s-sanâi’ fî tertîbi’s-şerâi’*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-ilmiyye.
- Kayapınar, Hasan. (2021). “Alışveriş Akdinde Ayıplı malın Kusurundan Ötürü Yükümlü Tutulmama (Berâet) Şartının Tarafların Rızâsı Bağlamında İncelenmesi”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21(2):939-62.
- el-Leknevî, Ebû’l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed. (1324/1906). *el-Fevâidü’l-Behiyye fî Terâcimi’l-Hanefiyye*. Beyrut: Dâru’l-Ma’rife.
- Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. (1425/2004). *Muvattâ*. Ebu Dabi: Müessesetü Zâyid b. Sultan.
- Mâverdî, Ebû’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. (1419/1999). *el-Hâvi’l-kebîr*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye.

- Merginânî, Ebû'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Abî Bekr. ts. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsi'l-Arabi.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud. (1416/1996). *el-İhtiyâr li ta'lili'l-Muhtâr*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Müslim, Ebû'l-Hüseynel-Kuşeyrî. (1981). *el-Câmi'u's-sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahman b. Şuayb. (1981). *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyiddin b. Seref. ts. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Özel, Ahmet. (2001). "Kâdîhân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 24:121-23.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Schl. (1402/1982). *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. (1403/1983). *el-Ümm*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Şîrâzî, Ebû İshak Cemaledin İbrâhim b. Ali b. Yusuf. ts. *el-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye.
- et-Temimî, Takiyyuddîn b. Abdulkâdir. (1403/1983). *Tabakatu's-Seniyye fî Teracimi'l-Hanefiyye*. Riyad: Dâru'r-rifâî.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. (1992). *el-Câmi'u's-sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları. (2015). *Faizsiz Finans Standartları*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları.
- Yaman, Ahmet. (2017). *Fetvâ Usûlü ve Âdâbı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Zeylaî, Fahreddin Osman b Ali b Mihcen. (1313/1895). *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik*. Kahire: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye.